

RADU PETRESCU – THE DIARY BEYOND THE NOVEL

Carmen-Elena FLOREA

”Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract: Radu Petrescu is a wellknown representative of The School of Tîrgoviște, who managed to highly and positively influence the Romanian literature of the 20th century last decades. The inner value of his masterpieces is designed by unique ways of combining beauties of the personal thought with objective points of view of outside understanding. It is hard to mention how much of a diary or a deep story someone may find in such works as The third dimension, Berenice’s Hair or The Reversed Field Glass. However, except for the declared novels, Matei Iliescu and What might be seen, every line is a print of the master’s personality and censorship. Lovely memories and nostalgic throwbacks keep on taking us to an undisputed universe, where all the involved living beings, characters and readers, become a huge family. Discover and read Radu Petrescu, then find the pleasure of meeting out a great scholar, sensitive writer, a sincere literary and social critic and, nevertheless, a beloved father or husband, an outstanding personality, so good to remember.

Keywords: Radu Petrescu, diary, novel, family, memories.

Jurnalul prin metaroman la Radu Petrescu conține o abordare literară analitică, pornind de la fragmente din publicațiile scriitorului Școlii de la Târgoviște, cunoscute părți ale voluminosului său jurnal: Ocheanul întors, A treia dimensiune și, nu în ultimul rând, Părul Berenicei. Conform DEX, prin metaroman înțelegem "romanul despre roman". Am folosit acest titlu ca pe o metaforă, primul gând fiind acela al unui "roman despre jurnal" sau, cum s-a și probat parțial, al unui "jurnal despre roman". Toate scrierile radupetresciene, cu excepția singurelor romane, Matei Iliescu și Ce se vede, sunt jurnale sau romane așezate în oglinda jurnalului. Așadar, un stil particular, elegant și revelator pentru fața neascunsă a scriitorului postmodernist. Ceea ce-l interesează în mod particular pe un autodidact intelectual este posibilitatea de a se autodemasca ingenios, iar acest lucru este cu atât mai apreciat de asistența invidioasă, cu cât este făcut prin intermediul scrisului. Prin confesiune, prin eligibilitatea deliberată a persoanei I, adică prin jurnal. Radu Petrescu, bucureșteanul cu spirit flaubertian și cu exigențe proustiene, s-a reinventat auctorial printr-un joc al oglinzii. Modestia i-a aranjat o farsă grozavă, pentru că, vrând să stea departe de critica scriitoricească, refugiindu-se, precum Steinhardt, în cuibarul hârtiei proprii, a dublat existența cotidiană printr-o compoziție autentic structurată, printr-o perspectivă narativă deopotrivă subiectivă și, paradoxal, omniscientă, ca o reflectare a dedublării. Altfel, cum am putea defini jurnalul de tip roman, sobru, intim, elegant, dar extrem de politicos, scris, parcă, de un clasic, la curtea unui nobil?! Ori, ulterior, romanul fluviu, liniștit, strâns din apele păcălitate cu povești spuse la gura sobei (altminteri, românesc vijelioase), o altfel de spovedanie învinsă a maestrului... Părul Berenicei, A treia dimensiune și o parte din volumul Proze (inclusă, de altminteri, în volumul anterior nominalizat) constituie așa numitul binecunoscut jurnal. Ocheanul întors este un memorial cu filon romanesc. Practic, cu excepția titlurilor Matei Iliescu și Ce se vede, singurele romane, toate celelalte scrieri cuprind consemnări de viață. Postum, precum caietele lui Noica, a început să apară și un Catalog al mișcărilor...zilnice, neîndoielnic, un omagiu necesar, incluzând datări până în ziua dispariției lui Radu Petrescu, lucrare îngrijită și

gândită sub forma mai multor volume, publicate consecutiv – ultimul a apărut în aprilie, anul acesta, la editura Paralela 45.

Aceste scrieri se individualizează printr-un fir narativ solid, prin planuri epice distincte, propunându-ne acțiuni viabile, controlabile, decente, posibile. O viață tihnită, într-un mănunchi de pagini mental aranjate și ingenios monitorizate de personaje bine conturate. Autorul-narator-personaj se delectează folosind narațiunea, primordial, descrierea aproape balzaciană și mai ales monologul interior nedisimulat. O compoziție epică desăvârșită, în final. Măiestria personală, talentul nativ fin și bine cultivat vor explica tușele fine ale abordărilor fragile, folosirea măștilor venețiene, atunci când pudoarea citadină, de secol XX, o impunea. Cu alte cuvinte, o scriitură care nu deranjează pe nimeni, care te lasă a te împrieteni cu un titan al modestiei paginii personale generos oferite. Jurnalul devine, în consecință, o mărturie, o monografie a sufletului, un izvod având sigiliul ori blazonul unic al celui ce l-a redactat, un plus în favoarea eliminării furtului intelectual, așadar... În lucrarea sa, *Radu Petrescu - Farmecul discret al autoreflexivității* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000), Mircea Bentea vorbește despre "un spectru al poeziei romanului și jurnalului". Cel expus autodevelopării are conștiința supunerii fenomenului literar unei permanente metamorfozări. Semnul (in)egalității este pus de însuși Radu Petrescu între cele două forme de exprimare: "Jurnalul își are obligația lui fundamentală, cu totul alta decât a romanului... Ca și romanul, jurnalul e o machetă a Universului..." (*Părul Berenicei*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pag. 83 și 135). Poezia jurnalului nu a fost nicicând luată în serios de cititori, dorința de a poseda intimitatea gândului scris depășind nuanța stilistică. Patetică este încercarea confesorului, cel care pare a urmări numai lupta cu timpul sau cu uitarea, chiar dacă acestea ar implica recurgerea la un reflux analitic al memoriei. Cu aceeași gravitate, scriitorul ne vorbește despre banalul cotidian (problemele mărunte de sănătate ale copiilor sau, din contră, micile bucurii ale vieții, oferite de ei), profesiunea sa de credință, scrisul, ori despre marile personalități ale vremii. De aici omogenitatea firească și crescută valoric a paginilor sale: *Iorguțu și Ruxandra desenează, el pe patul nostru, ea pe patul lui. Din când în când vine să vadă ce face ea și aud: Ce sunt liniile alea? Picioare. Dar melcul (Ruxandra îi spusese că desenează un melc) nu are picioare! Nu, îi răspunde, tihnită.* (*"Părul Berenicei"*, pag. 136) Eroul jurnalului nu diferă cu mult de cel al unui roman subiectiv. Mai mult decât acesta, este salvat de critica inerentă care se iscă implicit, în procesul transferului de la unul și același autor, care își desmnează, prin dedublare, naratorul, la acesta din urmă, așadar. Perspectiva sa este extrem de provocatoare. Se vede pe sine, prin autocenzură, îi observă pe cei din jur, analizează, inventariază, ierarhizează, alege, dispune, selectează, discerne. În funcție de contextul propus, are momente când se felițează, își face reproșuri sau își amintește nostalgic alte evenimente din viață, la care se raportează, precum Creangă, odinioară, evident, la un alt palier. Acest pseudopersonaj al jurnalului este, categoric, introvertit, cel puțin în relația cu publicul necunoscut. Așa s-ar explica dorința inițială a maestrului de a nu-și publica jurnalul în timpul vieții, de a favoriza creația ficțională, proza scurtă și romanul.

În consecință, ne întrebăm cui i se adresează acest tip de carte, la momentul scrierii propriu-zise: sieși, persoana fizică intelectuală, care simte organic dorința de a se confesa inteligent, revelator și evaluator? unei posterități respectate și temute, eterogenă sub raportul compatibilității gândurilor și al formării individuale? din nou sinelui, de data aceasta scriitorului dornic de a se forma ideal, întru reușita mării scriituri, cea a romanului, drept împlinită și fundamentală creație... Tuturor, ar răspunde optimiștii. În mod cert, însă, ultima varianta poate fi argumentată cel mai ușor. Pe de o parte, pentru că *Părul Berenicei* tratează pas cu pas etapele nașterii romanului *Matei Iliescu*. Pe de altă parte, pentru că, așa precum mării pictori lucrau la detalii înaintea desăvârșirii capodoperei, la fel va fi gândit să acționeze și îndrăgostiul de arte plastice, Radu Petrescu, cel care transpunea sublim, în realitatea unui alt secol, cu sau fără știrea sa, teoria maioreșciană a cuvântului, materie primă a scriitorului,

respectiv, a culorii, intermediarul obligatoriu al pânzei. Nu în ultimul rând, fiindcă se crease un precedent, similar ca tipar, nu și ca finalitate, din dorința atingerii perfecțiunii în domeniul visat, nu neapărat cel consacrat – mă gândesc la profesorul George Călinescu (de ale cărui prelegeri se va fi bucurat maestrul în anii studenției), uriașul critic încăpățânat să-și demonstreze principiile estetice prin scrierea unor romane (ar îndrăzni să obiecteze cineva în fața *Enigmei*?). Dificultatea redactării poate deveni ritualică, de vreme ce procesul acesta poate ține cât o viață de om. Ea se poate cristaliza atât de mult arhitectonic, astfel încât nici să nu mai realizezi efortul pe care îl depui tu, cel care scrii. Modus vivendi. Unii manâncă, eventual merg la serviciu, alții, mai mult, scriu jurnalul propriei vieți: cea în doi, cea mondenă, cea personală, familială, profesională. Ca urmare, uneori scrii mai mult, alteori mai puțin sau deloc, devorezi orele unei zile sau, din contră, sari perioade lungi. După cum respiri și te simți în respectiva perioadă, îi împrumuți jurnalului vivacitate, speranță, monotonie, chef, lehamite, toleranță, impulsivitate. După caz.

De aceea poți resimți patima romanului lipsă, tot citind confesiuni care nu-ți promet un punct culminant, un deznodământ melodramatic, ceva care să-ți motiveze timpul investit în lectură. Scepticii ar acuza jurnalul de stereotipie, rutină, de exercițiu al clișeizării. Cât de ironic mi se pare acum să definesc această muncă migălos consumată și asumată, de către autor, parafrazând, drept cronică unei morți neanunțate?! Iată o aplicație realizată la întâmplare. *A treia dimensiune*: 1-23 iunie 1959, scris zilnic, cu excepția unei singure zile, sâmbătă, 6 iunie. O încadrează remarci lapidare trei zile înainte și două după. Oboseală, să zicem. Sinonimă cu ceva din ceea ce am pronunțat anterior, în perfida enumerație. În schimb, 2 și 9 iunie, ca două paranteze pătrate, respiră larg, reconfortant, câte o jumătate de pagină fiecare, ca o pregătire, respectiv, o încheiere de conturi. Numai însemnări intelectuale, ale scriitorului Radu Petrescu. Nu verva familistului. Vineri, 5. *Continui transcrierea cu câteva foi și iar plouă, apoi stele răsar pe cerul apos și miroase bine. Idei. Duminică, 7. Încheiat astăzi o parte importantă a transcrierii de hârtii vechi, ajungând la un bloc de 1016 pagini, cam un sfert din ce mă așteaptă de aici înainte. Luni, 8. La Biblioteca Academiei. La jeune parque. Mă vizitează P.C. să-mi aducă o carte de care îl rugasem. Pleacă în curând la munca de folos obștesc. Am impresia că nu-i place Valery.* Revin asupra funcției jurnalului. Este ea una autoreferențială, are destinatar unic și cunoscut sau delimităm semantic între jurnal/pseudojurnal/antijurnal? Este un mod existențial sau unul dincolo de cotidian, într-un non-absolutism construit involuntar? S-a vorbit, în cazul lui Radu Petrescu, deopotrivă de "jurnal de existență" și "jurnal de criză". Mihai Zamfir se declara în favoarea "construirii unei existențe pe model de jurnal" (*Cealaltă față a prozei*, Editura Cartea Românească, București, 1988, pag. 106). Eugen Simion nota jurnalul ca pe o "antiliteratură" (*Sfidarea retoricii*, Editura Cartea Românească, București, 1985, pag. 276). Nu în ultimul rând, Marin Mincu considera că "sinceritatea jurnalului depinde de implicarea narantului" (*Textualism și autenticitate*, Editura Pontica, Constanța, 1993, pag. 215). Și atunci, cine/ce pe cine/ce influențează și de ce? Cum se definitivează procesul acesta interior, deopotrivă explicat social și literar? Ce l-ar putea motiva pe purtătorul condeiului, atât de puternic, încât să-și împartă viața, constant, cu înfrigurarea paginii albe, nimic altceva decât o permanentă oglindă intro și retrospectivă?! Teama. De viață și de moarte, aidoma, cum aflăm din "*A treia dimensiune*": Sunt vieți care merg liniar, mereu înainte, părăsind definitiv etapele depășite, și de aceea părăsind să fie secretate de indivizi mai dinamici, cu mai multă putere de înnoire; sunt însă altele (și a mea este printre acestea) care descriu un veșnic cerc, vieți statice, închise. Primele sunt muzicale, cestelalte, arhitecturale. În primul caz, moartea este un termen, ceva de care te apropii; în cel de-al doilea, un constituent al existenței, o permanență difuză ca umbra. (p.308)

Alexandru George realizează următoarea încadrare, analizându-l pe maestru: "Un om într-un timp și într-un spațiu, care pentru el devine unul al lecturii și al scrisului, al observațiilor, al meditațiilor și proiectelor ample și cu încredere dezvoltate în decursul

anilor..." (*Petreckeri cu gândul și inducții sentimentale*, Editura Cartea Românească, București, 1986, pag. 48). Marian Papahagi pune punctul pe i: "Nu sunt mulți scriitorii care să fi aruncat în aceeași măsură cu Radu Petrescu totul pe o miză atât de nesigură cum e căutarea acelei himere care este esența (tehnică, morală, plastică) a literaturii înseși. Sub acest unghi, jurnalul lui Radu Petrescu trebuie așezat între cărțile atât de rare, unde aventura literară este însăși aventura existenței". (*Cumpănă și semn*, Editura Cartea Românească, București, 1990, pag. 117). Perfecționismul lui Radu Petrescu ne dovedește, dacă mai era cazul, preocuparea scriitorului pentru receptarea corectă de către marele public, informat ori total neavizat. Jurnalul este un tip de comunicare riscantă, nu-și poate numi o categorie de cititori uniformă. Invers decât în cazul literaturii, unde știi clar dacă preferi SF-ul ori poveștile polițiste, de pildă. M-au fascinat truda domniei sale de a-și transcrie părți masive din jurnal, organizarea timpului, meticulozitatea atipică unui boem absolvent de Litere. O grijă ca un antrenament zilnic. Mai mult decât o posibilă muncă de redactare într-o editură. Prilej de confirmări și reconfirmări personale, de însușire nemțească a unui mecanism inedit, de repunere în pagină a sufletului, de verificare personală, ciudat omniscientă, totuși, subiectivă. *Despre ce am scris până acum nu sunt în stare să spun nimic. Despre ce voi scrie, mai puțin. ...Toate acestea le voi șterge la transcriere. Jurnalul meu revine la sistemul de noutăți din 1946, căci nu mai sunt capabil de redactare.* ("Părul Berenicei", pag. 354 și 395) Deși formularea pare intrinsec pleonastică, mă voi referi acum la cronologia jurnalului. Scrierea sa nu a fost întocmai urmată de publicarea la fel de ...cronologică. În 1944, la 17 ani, în plin război, Radu Petrescu dă primele semne ale dorinței ferme de mai târziu, de conturare memorialistică. Vârsta de grație, adolescența miraculoasă când toți devenim tributari originalității noastre creative și când visurile sunt mai posibile decât oricând. Paginile sunt, în consecință, exuberante, ușor romanțate, pudice și purtând parfumul unui timp iremediabil apus. Doi ani mai târziu, schema prinde forme reale. Anii studenției îl încurajează constructiv. Îl învață să aleagă, îl îndrumă definitiv pe calea memorialisticii, renunțând la alte specii, forme mai la îndemâna oricărui tânăr ambițios învățăcel – romanul, versurile. Ca orice capodoperă, jurnalul se stinge odată cu maestrul. Trăiește cât dânsul. Aparent, pentru că postum, scriitura a continuat, prin grija familiei și i-a întors Cezarului datoria, făcându-l nemuritor. *În 1944 am început să scriu jurnalul și abia doi ani mai târziu m-am apucat cu râvnă de acest exercițiu zilnic, pe care îl continui și astăzi. Adevărata mea școală a început atunci, în 1946, cu jurnalul...* ("Părul Berenicei", pag. 207)

Anii cei dintâi de jurnal par o aruncare în valuri. *Oceanul întors* este publicat în 1977 și cuprinde amintiri din primii ani de învățământ ai profesorului de limba română, Radu Petrescu. Este perioada 1951-1954, când fusese repartizat acolo unde ai putea pune harta-n cui, cum ar spune munteanul, în Transilvania, paginile vorbindu-ne despre locuri ulterior neșterse din inima învățatului, Petriș sau Prundul Bârgăului. Aș numi, mai degrabă, *Oceanul*, un roman memorialistic. La prima vedere, ești chiar convins că te afli în fața unui grup de nuvele înrudite sau ingenios unificate, printr-un artificiu compozițional al gândului comun. Sub aspectul structurii, lipsește cu desăvârșire forma jurnalului. Nu suntem întâmpinați de clasicele datări binecunoscute, cotidiene, care să preceadă confesiunile. Totuși, firul narativ curge liniștit și coerent, ca o înregistrare radiofonică. Personal, am considerat totdeauna că începutul oricărui tip de scrieri este revelator pentru perceperea întregii opere. Sunt convinsă că se și muncește cel mai mult la oricare început. Și nu pentru că ne-am lăsa copleșiți de spiritul lui Rebreanu, ci pentru că, psihologic vorbind, quintesența unei dezvoltări scrise, tradusă în nenumărate înfățișări către un public, obligă enorm. Iată începutul lui Radu Petrescu ("*Oceanul întors*", pag. 5): *Petriș. Lupt cu dorința de a-mi solemniza plecarea din București, de a proba unui eventual cititor că poetul etc. În realitate însă nimic nu mi-e mai nesuferit și am a face încă o dată cu supărătoarea dualitate a firii mele: e în mine un personaj gata de gravitați și de poză, locuind cu capul în Liră (constelația) și un altul, mai*

*scund și mai uscat, plin de un bun-simț foarte pedant însă, oricum, mai apropiat. M-am decis să las celui din urmă triumful. ...Teama de a fi uitat? A, ipocritule! Știi prea bine că ți-ai și vârât un deget în eternitate... Parcă-ar fi fost discipolul lui Arghezi, nimic mai edificator, sincer, autocaracterizant, dacă pot inventa un termen, un curcubeu cu două capete finite pentru destinul jurnalului maestrului: Petriș și eternitatea. Alfa și omega. Lucrurile au fost spuse ori zarurile au fost aruncate. Mi-l și imaginez pe domnul profesor expirând împăcat cu sine, cu siguranță, zâmbind. Retorica firească a începutului, mascată de autoironie învinge, practic, emoția gătită a tânărului ascet într-ale socializării memorialistice. Același început îmi reamintește de spaimele lui Eminescu: Scoși din lucrurile familiare, nu este firesc ca toate puterile noastre să le întrebuițăm, fără știre, la aducerea străinătăților într-o lumină cunoscută? Iar din acest efort iese un spor pe care cei grăbiți niciodată n-au să poată să-l cântărească... Urmează continuarea firească, descrierea așteptată, aproape didactică, a locului, în spirit călinescian, frumos, încântător, mreje sigure pentru cititorul sceptic: *Casa în care șed, la Cristina, este în capătul satului, pe un deal, la doi kilometri de școală și e făcută din bârne. ... văd ... un deal lung și sub el satul, clopotnița bisericii săsești, alături de care e școala, cub pe un etaj, vopsit galben, cu acoperișuri țuguiate și obloane la ferestre...* (pag. 5)*

Apoi, tiparul unui program zilnic, inteligent așezat într-o posibilă copertă a unui roman, de vreme ce conștientizezi că sunt narate fapte din zile diferite, dar într-o manieră intelectual fixată, a fluxului amintirilor: *De dimineață, fericit umflat de lapte, fac gramatică la a șaptea, citesc din Vlahuță la a cincea, din nou gramatică, la a șasea, la ora unu cumpăr un kilogram de carne de oaie...* (Ibidem, pag. 7) *La 11 termin orele și, din plictiseală, ies din sat și mă plimb cu mâinile la spate pe câmpul dinspre Jelna... La 6 dimineața e ceață, cobor la școală și mă așez în grădină sub o salcie... ...Deșteptat la 4 cu o formidabilă durere de cap, de măsea, cu junghiuri în gât și în umărul drept...* (pag. 10-11) Ce-l preocupă pe tânărul profesor și ce stare de spirit are, la marginea lumii, un bucureștean? Formarea personală, autentic intelectuală, cultivarea la un nivel nebănuit pentru un proaspăt absolvent, continuarea studiului individual, din plăcere și din deformație profesională, s-ar putea spune, ca să-i respectăm modestia. Nu în ultimul rând, pe Radu Petrescu îl fascinează viața în toate aspectele ei, de la minunile mici și inexplicabile, la cele universale, pe care nici nu ne-am dori să le explicăm vreodată, spre a nu le știrbi frumusețea: *Recitit Iov, ieri. Aias. Leviatanul pentru noi nu există sau este ridicul. Universul nostru e uman...Continui Homer. Pasiune. Pentru că dimineață a plouat, seara la 6 cerul este o placă de argint și porcii pe drum sunt violeți. Două găini tinere, pe iarbă, văzute de la geam: nu se disting decât contururile lor subțiri...* (Ibidem, pag.106)

Am descoperit la Radu Petrescu un soi de umor citadin, hâtru, cu bonomie de intelectual și cu ironie de capitală. Faptul că se așază atât de des în fața oglinzii, în sens figurat, este singurul care-i trădează maniera exigentă de a trăi și de a percepe lumea, altminteri, întreaga sa ființă recomandând un om extrem de generos, bunătatea întruchipată, tatăl visat, soțul ideal, colegul cinstit, profesorul icoană. În aceste circumstanțe, oricine ar fi fost persoana cu care a avut de-a face în viață, fie personalitate marcantă – Tudor Țopa, Miron Radu Paraschivescu, fie membru al familiei, elev transilvănean sau simplă cunoștință, nimeni, absolut nimeni n-ar fi îndrăznit să-l ia peste picior pe maestru. Dintr-un respect fin, la fel impus, prin reciprocitate. Cine nu-l înțelege pe Radu Petrescu? Iată, însă, propria-i mărturie: *De dimineață, să mă tund și să mă rad într-o frizerie de lângă Piața Amzei, peste drum de sinagogă. De pe scaunul prea înalt, picioarele nu-mi ajungeau bine jos și, ca să-mi scurteze părul, frizerul mi-a făcut o cărare de la mijlocul cefei până la frunte și în oglindă m-am trezit cu două enorme și sălbătice plete de fiecare parte a capului meu subțire și fanatic. La profesorul Radu Petrescu am găsit plăcerea lucrului cu cei mici. Necesară repetiție pentru mai târziu, când și-a educat propriii copii, pe Ruxandra și pe Iorguțu, cu atâta drag. Mă bucur că un liceu din Prundul Bârgăului îi poartă astăzi numele. (La fel se întâmplă și cu o stradă din*

Târgoviște, unde a învățat 10 ani.) Am găsit, chiar, pe un forum, prin intermediul internetului, un fost elev al domniei sale, care-i mulțumea peste timp – o personalitate locală. Deși prioritățile sale erau scrisul, cititul, studiul analitic, traducerile, apoi, în ordine, preocuparea față de provocările vieții sentimentale, totuși, serviciul inițial, cel de cadru didactic cu carte de muncă, i-a adus o reală bucurie. Păcat că acele vremuri nu i-au permis, prin transferul ulterior la București, continuarea carierei didactice. Cu siguranță, astăzi altul i-ar fi fost drumul, putând să-și încununeze apusul vieții cu o carieră universitară. Prof. de română de la Prundul Bârgăului și de la Petriș mergea la cercuri pedagogice, la ședințe destoinice și interminabile ale Sfatului Popular Comunal, corecta teze, lucrări, caiete, încheia situații școlare, mai lua câte o grosolanie din partea vreunei oficialități, se împrietenea cu oricine – director de școală, profesori, cu gazda sau cu țărani obișnuiți. Conversa cu toată lumea, nu se certa cu nimeni. Fascinant. Ca un studiu sociologic. Ca o analiză personală de tipul ...cât pot, până unde pot să merg, de ce nu, ce m-ar deosebi pe mine de toți ceilalți? Și, cu riscul că mă repet, mai mult mă nedumerește maniera echitabilă pe care maestrul o va păstra toată viața, în relația cu toți oamenii, abordându-i și respectându-i după aceeași proprie teorie, indiferent de condiția lor socială. Foarte rar sunt făcute aprecieri la adresa cuiva, iar atunci când se întâmplă acest lucru, considerentele sunt dintre cele mai elegante. Eschivându-se atât de miraculos, în plină perioadă comunistă, de tovarăși și de actele lor semianalfabete (atât scriitorul, cât și soția sa, Adela Petrescu, proveneau din vechi și foarte bune familii din Muntenia), mă întreb, fericită, cum de a scăpat de cenzură tot ceea ce a scris liderul Școlii de la Târgoviște?! (dar indirect, tocmai am răspuns).

Program la școală până după 6 seara (de la 8 dimineața), după o tonică și completă relectură a unor hârtii. După-masă, ședință în chestia cărților interzise care au fost găsite la niște elevi. Prostii. Directorul o repede de două ori, violent, pe P. să iasă de după ușă, de lângă sobă. Singurul lucru pe lume care merită seriozitate este opera. Dacă aș fi știut asta acum zece ani, în vară, acum nu m-aș fi aflat în Prund. Dar nu regret. (pag. 143). Că tot vorbeam mai devreme despre umorul citadin al maestrului... Plăcerea descrierii nu l-a părăsit nicicând, se poate spune că scriitorul a dus chiar bucuria realizării portretului literar la înălțimea artei. Un alt transfer din plastica iubită, un alt motiv să le dăm dreptate celor care îl consideră un Pallady al scrisului, și pentru că maestrul în literatură îl idolatriza pe acest slujitor al penelului. Ca o profesiune de credință, de la simple observații făcute în tren, ca Geo Bogza, la judecarea unor caractere umane în conformitate cu ceea ce-i inspira flerul său, pornind numai de la observația de suprafață. A fi însă intuitiv este un mare câștig și nu are nimic de-a face cu eventuala superficialitate. Tocmai de aceea mulți dintre cei intrați în vizorul autorului nici nu bănuiau la ce se expun, sub privirea blândă și aparent impasibilă a acestuia. Nu erau, însă, decât studii aleatorii. S-a dăruit mult hazardului Radu Petrescu. Ne spune că își alegea numele personajelor romanelor deschizând, la întâmplare, cartea de telefon. Tot cam așa a ajuns și la Petriș. Este, în schimb, extrem de constant, în marile alegeri ale vieții: iubita unică (din jurnale), credincioasă soție, și transferul sigur la București, indiferent unde și cum, de dragul întoarcerii la matcă, dar mai ales pentru familie.

Asumându-și, așadar, patima devoratoare a realizării unei descrieri subiective, vom vedea cum scriitorului i s-a întors puțin pagina, căzând în capcana dublului. Mari, fericite obsesii se transpuneau în chipuri banale. Simple coincidențe sau miraculoase transpuneri ale sorții? Teribile gesturi ori ticuri deveneau stereotipii, odată interpretate de necunoscuți de aiurea. Să-i fi jucat o altă farsă propriul dublu, pe care și-l recunoștea? Să fi ajuns dumnealui în stadiul receptării perfecte a ceea ce-și dorea să vadă, să găsească, de dragul aceluiași flux al amintirilor, ca și cum ar fi urmărit o derulare gratuită a unor filme bine păstrate în fișierele (mă rog, ungherele) sufletului? Interesante notații, oricum, mai ales că au rămas pagini de jurnal, nu simple frânturi de gând, pasagere, existente la un moment dat. Trebuie să notez că în compartiment, de la București până la Bistrița, a stat pe bancheta de vizavi de noi un om ca

de treizeci de ani, perfect dublu al lui Camil Petrescu, aceeași statură, aceeași nervozitate, aceleași ticuri ale mâinilor, același gen de haină și pălărie. Se ducea la Prundul Bârgăului cu un geamantan de carton pe dinăuntru lipit cu hârtie înflorată, să-și vadă fratele. *Accidentul că individul avea un ochi de sticlă albastră nu m-a oprit de la a gândi la fantasticele combinații care se pot face asupra acestor atât de frapante asemănări între oameni. Dublurile lui Pallady inventariate la București cu ea, sau ale lui Călinescu, dintre care pe unul l-am văzut tot astăzi, în Bistrița, la ora 11.30.* (Ibidem) A propos de ea, este doamna Adela Petrescu, camaradul de-o viață al maestrului, confidențial tratată, conform regulilor oricărui jurnal. Deduci, citind printre rânduri, ce șansă uriașă au avut să se întâlnească aceste suflete-pereche. Transpar, din pagini, o iubire mare și curată, interese comune – absolvenți de filologie, îndrăgostiți de pictură, dar și un bun simț, o decență proprii numai caselor mari, un parfum interbelic, coborât din romanele dragi nouă, ale acelor vremuri, cum nu mai întâlnești astăzi. Cu ea mergea și venea de la București, ambii luându-și repartiții în sate apropiate. Pe ea o urmărea cum doarme, liniștită, cu ochi de copil sau cu ea se consulta în privința alegerii unor pânze, a unor cărți (avea încredere în opiniile tinerei, mai ales când îi încredința manuscrisele și se bucura, ca de trecerea unui examen, când aceasta se declara încântată de ceea ce citea), pe aceeași femeie a vieții sale o purta permanent în gând. Îi simțea lipsa, o căuta cu sufletul permanent și era plinar fericit, inspirat și împăcat cu soarta, când erau împreună. Ce dezamăgire pentru șturlubaticii cititori ai secolului al XXI-lea, care vor fi căutat cu înfrigurare, în jurnal, măcar o pagină fierbinte, cel puțin un amantlâc! Iată lecția de moralitate predată de profesorul Petrescu, cel mai reușit jurnal neomodernist și cel mai cuminte deopotrivă, care schimbă regulile intimității, revenind la modelul clasic, fără să dea cuiva de bănuț acest lucru. Aflăm numele ei abia la sfârșitul cărții, ca un cadou, o dezvăluire a locului din căușul palmei, capabile să țină strâns unica sa perlă. Sublimă reciprocitate în această relație, inefabilă alegere a scriitorului, aceea de a prezenta relația unilateral, dintr-o unică perspectivă, a bărbatului aflat la persoana I singular, din ...economie, pentru că ei erau una, un tot, iar gesturile și vorbele ei nu mai era cazul să mai fie scrise, inventându-se, astfel, premieră absolută în literatura noastră, jurnalul interior, al ei, evident. Fiecare pagină a cărții poartă amprenta doamnei Adela, în mod direct sau indirect. Ieri, traversând Cișmigiul cu ea, sub arborii solzoși, de abanos, un covor de ghiocci. Bustul lui Apollo, pe un cilindru de marmură la marginea lacului, privea peste umăr la tufele cenușii de trandafiri, printre care se ivea puțin verde uscat (observ peste umărul ei, pe deasupra gulerului ei de lutru) și pe lac plutea o pană roz. O muzică subțire și simplă, o muzică de sfere. (Ibidem, pag. 36) *Ultimele mele trei capitole... sunt rele, absența ei îmi răpește talentul. Toate aceste însemnări sub stema cerului văzut de dimineață, a unui cer subțire-albastru pe care trece o imensă banchiză de trandafiri palizi. Peste Heniu. Și a noii mele dragoste pentru ea.* (Ibidem, pag. 143) Iar când nu alegea dese și lungile plimbări prin oraș, scriitorul primea ori făcea vizite, purta nesfârșite discuții revelatoare, aflându-se în cercuri la fel de bine pregătite și de selecte precum cel trasat, cu cel mai fin compas, de sine. Referindu-mă exclusiv la așa-zisul său timp liber și neincluzând aici munca literară diversă, descopăr și hobby-urile lui Radu Petrescu. Asupra picturii ne-am lămurit, era un hobby consacrat. Dar șahul? Nu știu dacă l-aș fi luat în calcul, în conturarea teoretică a profilului maestrului. Poate era o gimnastică a minții, o chestie bărbătească sau doar un prilej de a le demonstra reprezentanților științelor exacte cât de întortocheate sunt căile judecății unui filolog – revanșă pentru Ion Barbu, la o altă scară.

În aceeași categorie aș include filosofia, dar cea proprie. Dacă ar fi avut mai multe vieți sau dacă măcar nici pe aceasta nu ar fi părăsit-o timpuriu, Radu Petrescu ar fi putut să fie pictor, sculptor, critic de artă, traducător, filosof și, nu știu de ce sunt sigură, deși acest lucru nu rezultă de niciunde, compozitor. A rămas un imens scriitor și un norocos profesor, numai atât, și din cauza exigenței atribuite propriei persoane. De aici, filosofarea cu sinele, în momentele omenești, când luptătorul invincibil cobora garda. Lectura savantă a influențat

calitatea jurnalului. Omul de litere citea cu nesăț, incredibil de mult și de variat. Avea un tip de lectură formativă, la care se întorcea permanent, ca la o Biblie - Homer, Cicero, Marc Aureliu, simboliztii francezi, dar și reprezentanți ai realismului critic european. Pe de o parte, este plăcerea lecturii, pe de alta, dorința de a absorbi cât mai mult din ceea ce l-ar putea forma cu adevărat. Construcție piramidală, cărămidă cu cărămidă, în care timpul chiar avea o infinită răbdare. O lege nescrisă împotriva grabei distructive, pe care nu am întâlnit-o niciodată la autor. Stăpânirea limbii franceze, dar și a latinei sau a germanei i-au permis contacte directe intelectuale cu predecesorii săi iluștri, fără intermediari. Următorul pas era împărtășirea cu alții a rodului celor citite. Cei apropiați din familie, prietenii. Colectivul cel mai numeros și mai fidel, însă, eram noi, posesorii de mai târziu ai jurnalelor sale, pentru care maniera domniei sale poate părea chiar o premieră. Nu știu, în iureșul acesta nebun, dacă mai există în acest spațiu neomioritic un titan al lecturii, precum Radu Petrescu. Pare incredibil raportul permanent creat între cantitatea și calitatea celor citite. Probabil că aceasta era o terapie a maestrului. Într-o lume stalinistă, la început, nu știai unde și cum să te refugiezi ca intelectual. Când era supărat sau nefericit, când nu se putea plânge că nu are serviciul în București sau că nu-i ajung banii să meargă acasă de mai multe ori, părăsind un colț de țară pitoresc, dar inexpresiv, sufletește vorbind, atunci devenea salvatoare lectura savantă, nu oricare. Cu prietenie, nu cu aroganță, s-a comparat adesea, întru cele lumești, nu ale scrisului, cu coloșii pe care îi citea. Era mult mai reconfortant să știi că și alții au experimentat greutăți ca ale tale, era o școală de voință sau chiar un tip de autoflăgerare propriu marelui artist. Călugărul scriitor în chilia sufletului său torsionat. Dacă am ști să citim printre rânduri la fel de savante, poate am descoperi un Vasile Voiculescu muncit de tenebrele autocreate, un mistic ori o persoană profund religioasă, căreia, din pricina regimului, îi era imposibil să se exprime. Finalitatea a fost cea a excepționalului jurnal, care îi va fi datorat incomensurabil acestei cotidiane și valoroase lecturi.

Cum putem ști că Radu Petrescu era deja format pentru scrisul înălțător, doar alimentându-se din ceea ce citea, ca un combustibil? Jurnalul este omogen, stilul este unic și echilibrat, chiar dacă azi citea pasaje din comedia greacă sau a doua zi înlătura colbul de pe cronicarii români... Lectura i-a ținut loc de operă, teatru, dezbateri alături de cunoscători, odihnă, sfat al unui prieten, adevăr mascat al unora sau minciuni în polei ale multor altora, care au trecut vremelnice prin viața sa. *Dacă aș fi citit pe Cicero acum câteva luni, la începutul verii, aș fi pomenit în cartea mea despre jocurile cu capace de bere transformate în oștiri, pe care le jucam la șaisprezece-șaptesprezece ani, și aș fi citat acea copioasă știre despre petrecerile cu scoici și pietricele ale lui Laelius și Scipio, când se întâlneau la Caeta sau Laurentum.* (p. 161) *Între 4 și 5 după-masă ea citește Didactica, eu sorb răcoarea grea a unei pagini din Rabelais.* (p. 88) *Mă trezesc indispus și îmi combat enervarea cu Ierusalimul lui Tasso, a cărui învolburată precizie barocă îmi face bine.* (p. 318) *Să recitesc Suvenirurile contemporane ale lui Sion..La Câmpulung zapada e de doi metri...* Un bagaj cultural atât de impresionant îl recomandă pe scriitor și ca veritabil critic. Conștient sau nu, realiza analize profunde, care îl ajutau să-și ascute gustul pentru creația autentică. Intrând în economia mobilă a personajelor oricărei cărți, Radu Petrescu li se substituia acestora, experimentând gustul altor autori, anticipând situații, dezavuând gesturi ori laudând reacții nebănuite. Acest tip de critică permanentă explică reala bucurie a maestrului de a citi, de a se simți bine în propria lume creată, departe de cea dezlănțuită a Bucureștilor de atunci și, probabil, de acum, dacă includem eternitatea jurnalelor. Ce binecuvântare, să fi avut alături exact persoana care să-l înțeleagă și care să intuiască imortalitatea sa... Nimic din ceea ce face ori spune învățatul nu se intersectează cu greutățile inerente ale vieții, de parcă ar trăi deasupra tuturor lucrurilor, într-o detașare sublimă. Nu se poate spune că era un ignorant sau că a tratat cu neglijență impediamentele sociale, ci poate fi invidiat pentru puterea de a lăsa în plan secund mărunțișurile vieții (pentru cei comuni, obiectivele majore), acordând atenția cuvenită marii

scene literare, culturale. În termeni populari, nu a trăit degeaba. În conducerea construcției, Costin are un rafinament suprem, dacă înțelegem bine cuvântul. Probă capitolul al cincilea, dens, compact, după desfășurarea cu mari (și admirabile) pauze ale celor trei anterioare. *Costin știe, ca un desăvârșit arhitect, să alterneze perspectivele în timp ce le creează. Letopisețul său, una dintre cele mai mari și mai fine cărți din literatura noastră. Cine nu o cunoaște și nu o gustă, nu are organ nici pentru Creangă, Slavici, Rebreanu, Caragiale, Hortensia Papadat-Bengescu și ceilalți. ...Prin ce se ridică Homer deasupra tuturor, deasupra lui Balzac, de exemplu. E în poem o puritate supremă. Cu o atât de puternică compoziție, de ce Eugenie Grandet nu se impune în aceeași măsură* (Ibidem, pag. 343) Radu Petrescu – istoric literar este gândul care mă face din nou să regret abrupta sa plecare din această lume și faptul că nu a avut șansa să lucreze într-o catedră universitară. Munca asiduă asupra unor manuscrise valoroase, dar cvasinecunoscute, drumurile la Biblioteca Academiei, patima propriilor descoperiri, toate acestea l-au situat într-un loc privilegiat în literatura noastră. Consistența documentării sale, setea pentru argumente viabile i-au susținut continuarea unei munci, pe care, probabil, nici nu și-o propusese, dar pe care o justifica interesul său real pentru nou și mai ales pentru valoarea artistică de necontestat. Legătura cu artele plastice este indisolubilă. N-aș putea spune că văd acum în Radu Petrescu un critic de artă, dar în mod cert, este un admirător desăvârșit, cu atât mai mult cu cât ea practică profesionist această nobilă îndeletnicire, transmisă, vom vedea, și copiilor. Dacă ar exista o meserie care să explice dragostea pentru arta plastică, scriitorul Școlii Târgoviștene ar îmbrățișa-o cel mai bine.

Ceea ce mi se pare extraordinar și, până la un punct, firesc, este conexiunea pe care domnia sa o realizează permanent între cele două mari reprezentări, imaginea culorii și cea a cuvântului. Este aproape o lume comună. Mi-aș putea explica pagini din jurnal influențate de contemplarea unei pânze, dar mi-ar fi greu să-mi proiectez mental reciproca. Poate doar în spirit cubist aș vedea transpus pe o frescă vreun jurnal radupetrescian, dar cred că acest lucru l-ar deranja pe artist. Câtă delicatete, să judeci frumusețea interioară a unui ilustrator de carte, cu atât mai mult cu cât plin secolul al XIX-lea îi asigură unui astfel de inițiat un anonim celebru, particular, dar sigur?! Iată aplecarea omagială și respectuoasă a scriitorului mișcat de necunoscutele din algebra culturală uitată, veche de un veac, pentru sine. *Am avut ocazia de a vedea, prin bunăvoința dr. Onisifor Ghibu, multe din prețioasele manuscrise ale lui Picu Pătruț (1818-1872), paracliser în Săliște, poet și compunător de teatru popular și de cântece intrate în circulație anonimă, miniaturist și caligraf eminent, iubitor de carte frumoasă, călugărit în 1849 la schitul Cheia, din Vâlcea, dar trăitor, sub toate ipostazele de mai sus, în viața mireană a comunei lui natale... Aprindea de un an candelile în biserică atunci când, peste munți, închidea ochii marele logofăt Dinicu Golescu, poet al grădinilor de la Schönbrunn. ...Cele 577 de miniaturi, dintre care 102 pe întreaga pagină, 129 de vignete și sfârșituri de carte, toate în culori, însoțind voluminoasa colecție, alcătuită de el, de versuri, cele mai multe originale, pentru toate praznicele... se ridică, prin calitățile lor plastice, pornite din adevărul lăuntric al unei personalități complexe și armonioase, mult peste nivelul ilustrației de carte din timpul său... Picu Pătruț s-a stins în anul când Eminescu își încheia studenția la Viena. Doar patru ani mai târziu se năștea în Gorj, Constantin Brâncuși.* (Ibidem, pag. 359-361) Ce aflăm despre slăbiciunile, problemele, plăcerile lumești ale lui Radu Petrescu, altele decât cele deja observate? Fuma, dar nu trăda voluptatea actului, încerca să renunțe, probabil, de vreme ce ne anunța deseori că a fumat numai cinci țigări. Deseori, se simțea rău. Dă vina pe indigestii, insomnii, dureri de cap ori de măsele. Probabil o oboseală cronică, altfel nu pot prevedea limitele umane ale acestui trudit până la epuizare. Se face bine cu o priveliște a unui copac sau a cerului senin, cu imaginarea unei ierni prietenoase ori a unei lungi plimbări alături de cei dragi. Gândul frumos, cel mai bun medicament al său. Alteori vorbește despre întâlnirile plăcute, dar scurte, cu mama și cu sora sa, care veneau din

provincie la București. Pe mama sa va fi dorit să o primească și în Ardeal, pentru că își exprimă, la un moment dat, regretul că a așteptat-o la gară, fără a o întâlni.

Pentru transilvăneni, are numai cuvinte de bine. Vede un poștaș vorbăreț și merită atenția sa, pentru că îi aducea constant așteptatele scrisori de la Dipșa, care îl reconfortau (ale ei). Gazda, Cristina, dar și fiul acesteia, sunt privilegiați, au parcă statutul unor prieteni. Nu știu de ce lipsesc detaliile despre colegii de școală, atribuind mai multă importanță celor pasageri prin viața sa, întâlniți la un cerc pedagogic, de pildă (o profesoară negricioasă de limba română, de la o școală germană, care îi trimitea bilețele unui munte de flăcău ardelean). Parcă se ocupă mai mult de oamenii prezentați indirect, nu de cei de care se plictisește, probabil, zilnic. În schimb, este sincer interesat de ceea ce se întâmplă cu elevii săi, de reacțiile acestora, momente care îi vor provoca neîndoielnic nostalgii, mai târziu. De pildă, înserează în jurnal vreo zece rânduri dintr-o compunere nostimă a unei școlărițe cu nume pe măsură, din clasa a V-a, Paraschiva Surcel. Mai mult, se simte bine, în proprietatea teoretică pe care o deține, de profesor al elevilor săi. Se întreabă cum ar arăta lucrurile, din această perspectivă didactică, după mai bine de douăzeci de ani și intuiesc un mare regret al renunțării la cariera didactică a maestrului, din pricina vicisitudinilor vremurilor. În tot ceea ce face, omul dinlăuntrul său cunoaște și socializează, fără pretenția de a se împrieteni. Sunt puțini cei aleși din proximitatea sa. Majoritatea, cu excepția personalităților, constituie studii de caz. *Dacă aș fi bogat, aș ține pe lângă mine câțiva dintre elevii mei, până ar împlini ei vârsta de douăzeci și cinci de ani. Așa, îi voi părași prea curând.* (Ibidem, p. 331)

În altă ordine de idei, cred că odată cu Radu Petrescu se naște și jurnalul oniric. Visează mult, ca noi toți, de altfel, numai că visul ori coșmarul îl preocupă, e tentat să-l interpreteze, devine superstițios (evită, fie spus, și cifra 13). Cel mai des, cred că visul este o proiecție a lecturii (se bucură de plâsmuirea a două femei superbe). Alteori, mai ales când se și trezește, este rezultatul nemulțumirilor reprimite ale artistului. Cum nimic nu este hazard atunci când își planifică fiecare etapă a vieții, nici visele nu pot fi interpretate de către cititor drept strict întâmplătoare, dacă victima lor a ales să ni le împărtășească. Visul este prelungirea existențială a lui Radu Petrescu ori prilejul de a finaliza ceea ce, repet, în nemăsurata-i exigență, nu reușea să ducă la bun sfârșit în timpul zilei. În înțelepciunea sa, proprie marilor personalități, nevorbind niciodată despre moarte (și pentru că era foarte tânăr), găsesc preocuparea pentru vis un tip de obișnuință cu lumea de dincolo, de care se teme, probabil.

Bibliografie

Mircea Bentea, *Radu Petrescu-Farmecul discret al autoreflexivității*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

Radu Petrescu, *Părul Bereniceei*, Editura Cartea Românească, București, 1981.

Eugen Simion, *Sfidarea retoricii*, Editura Cartea Românească, Editura Cartea Românească, București, 1985.

Marin Mincu, *Textualism și autenticitate*, Editura Pontica, Constanța, 1993.

Alexandru George, *Petreckeri cu gândul și inducții sentimentale*, Editura Cartea Românească, 1986.

Marian Papahagi, *Cumpănă și semn*, Editura Cartea Românească, București, 1990.